

Cavit Erdel (1884-1933)

1884'de Edirne'de doğdu. Yakup Kemal Bey'in oğludur. İlk ve orta öğrenimini Edirne'de tamamladıktan sonra 13 Mart 1899'da Harp Okuluna girdi. 10 Ocak 1902'de Piyade Teğmen rütbesi ile mezun olarak Kurmay sınıfına ayrıldı. 5 Aralık 1902'de Üsteğmen oldu. 11 Ocak 1905'te Mümtaz Yüzbaşı rütbesi ile Harp Akademisini bitirerek Edirne Nişancı Taburuna atandı. 27 Nisan 1908'de Edirne Harp Okulu'nda Dâhiliye Müdürü ve sonra da Topografya Öğretmeni Yardımcısı olarak görevlendirildi. 1910'da meslekî öğrenim için Fransa'ya gönderildi. 9 Kasım 1911'de Trablusgarp Fırkası Kurmay Başkanlığına atandı. Bu görevde iken 26 Nisan 1912'de Binbaşılığa yükseltildi. Balkan Savaşı'na 125. Alay Komutanı, 42. Tümen Kurmay Başkanı, Çatalca savunma hattı kolordu kurmay başkanı olarak katıldı. I. Dünya Savaşı'nda da 3. Ordu kurmayı, 9. Kolordu Kurmay Başkanı, 17. Tümen Komutan Vekili, I. Kafkas Kolordusu Kurmay Başkanı, 10. 36. ve 11. Kafkas Tümenleri Komutan vekili olarak görev yaptı. Bu arada 14 Eylül 1916'da Yarbay oldu. 1918 Haziran'ında 11. Kafkas Tümeni Komutanlığına, Ocak 1919'da 36. Kafkas Tümeni Komutanlığına atandı. 22 Şubat 1921'de Kars Müstahkem Mevki Kumandanlığına getirildi. 1 Mart 1921'de Albaylığa yükseltildi. Bu görevde iken TBMM 1. Döneminde Kars Milletvekili seçildi. 20 Temmuz 1921'de Meclis'e katıldı. 8 Ekim 1921'de askerî hastahaneleri teftiş memur kurulunda yer aldı. II. Toplantı yılında Dışişleri Komisyonu ve Memurin Muhakematı Tetkik Kurulunda çalıştı. Son toplantı yılında idare memuru oldu. 2 Ağustos 1923'te Hükümetin gösterdiği lüzum üzerine Millî Savunma Bakanlığı Personel Dairesi Başkanlığına atanması ile dönem sonuna kadar izinli sayılmasına karar verildi. Cavit Bey'in meclisteki faaliyetleri kısaca aşağıdaki gibidir.

Cavit Bey ve arkadaşlarının Kars'ta Ziraat Bankasının bir şubesinin açılmasına dair teklifleri 20 Aralık 1923'te Heyet-i Umumiye tarafından kabul edildi. 23 Aralık 1923'te ise bu kanunun Büyük Millet Meclisine takdim edildiği İktisat ve Maliye Vekâletine yazıldı. Rus idaresi döneminde Rus otoritesi altında bulunan bankalardan işlem yapılmaktaydı. Ziraat Bankası Şubesinin açılmasıyla bölgedeki halka kolaylık tanınarak bölgenin zirai açıdan gelişmesi sağlandı. Cavit Bey'in Meclis'teki konuşmalarından biri de savaşlarda yararlılık gösterenlerin teşekkürname usulüyle ödüllendirilmesi ile ilgilidir. Bu kanunun Sakarya Savaşı'nın başladığı 23 Ağustos 1922'den itibaren geçerli olmasını teklif etti. Teklifi, Meclis'te kabul edilmedi. Kanunun, yayımlandığı tarihten itibaren geçerli olmasına karar verildi.

Savaşlarda "Gazi" olanlarla ilgili konuşmalar esnasında savaşlarda azalarından birini kaybedenlere ayda sekiz yüz kuruş maaş tahsis edilmesi ile ilgili kanun teklifi Cavit Bey'in de olumlu bakması ile kanun kabul edildi. Ceza kanunuyla ilgili konuşmasında kumar hastalığıyla sürekli mücadele edildiğini fakat başa çıkılmadığını söyleyerek özellikle idarecilerin kumar oynamamaları gerektiğini, kumar oynayan idarecilerin normal vatandaştan daha ağır cezalara çarptırılmasını söyledi.

Van'a bağlı Everek ve Karkar Nahiyeleri'nin kaldırılmasıyla ilgili konuşmalarda; Van vilayetinde Everek ve Karkar nahiyeleri ahalisi olmadığı için boş kalması ile ilgili olarak Cavit Bey de boş olan nahiyelerin kaldırılıp yerlerine kalabalık olan nahiyelerin kurulmasını dile getirdi. TBMM'nde boş olan nahiyelerin boş olarak devamı zor olduğu için kaldırılması uygun görüldü.

2/3 Aralık 1920'de Ermenilerle yapılan Gümrü Antlaşmasıyla Türkiye'nin Doğu sınırı kısmen belirlendi. 16 Mart 1920'de yapılacak Moskova Antlaşması'na Rıza Nur (Sinop), Yusuf Kemal Bey (Hariciye Nazırı) ve Memduh Şevket Bey gönderildi. Rus heyeti, Ermenilerin, Gürcülerin ve Azerbaycanlı temsilcilerinin de görüşmelerde bulunmalarını istedi. Türk heyeti ise yalnız Rus heyeti ile görüşmeyi uygun buldu. Moskova Antlaşması'nda Azerbaycan, Gürcistan ve

Ermenistan'ın bağımsızlıklarına riayet edileceği dile getirildi. Türk heyeti Moskova Antlaşması'ndan sonra Bakü'ye hareket etti. Bakü'de Azerbaycan heyetiyle yapılan görüşmelerde Kars'ta bir konferans yapılmasına karar verildi. Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ile yapılacak konferans hakkında Cavit Bey yaptığı konuşmada Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın ahvali ve ordusu hakkında bilgiler verdi. Ardından Kars Harekâtına değindi. Konuşmasının ardından yapılacak konferansa murahhas gönderilmesine karar verildi.

Şark hudutları dışındaki yerlerden Anadolu'ya göç eden ahalinin durumuyla ilgili konuşmasında; Şark sınırları dışından Anadolu'ya göç eden ahali, mülteci olarak anıldıkları için muhacirlerin muaf oldukları maktu vergiyi ödemeleri mecburiydi. Bu durum halkı zor durumda bırakıyordu. Bu sıkıntının giderilmesi için 1 Aralık 1921'de Cavit Bey ve arkadaşları tarafından Şark hudutları haricindeki yerlerden Türkiye'ye hicret etmiş olan ahalinin muhaceret muafiyetinden istifade ettirilmelerine dair takrir Meclis'e sunuldu. Takrirden Kars Konferansı ile belirlenen sınırların dışında kalan halkın Elviye-i Selâse, Iğdır ve Sürmeli kazalarına hicret ettiği, bunlara mülteci denildiği için muhacir muafiyetinden yararlanamadıkları, bu kişilerin muhacir tabirine dahil olduğu belirtildi. Bu takrir görüşülürken Cavit Bey, Elviye-i Selâse, Iğdır ve Sürmeli kazalarına hicret edenlerin muhacir olarak kabul edilmeleri gerektiği konulu bir konuşma yaptı. Bu konuşmanın ardından Sıhhiye Vekili Doktor Refik Bey de Evliye-i Selâse sınırı dışında kalan yerlerden gelen halkın muhacir olarak anılmasını daha uygun gördü. Görüşmelerin sonunda Cavit Bey'in takriri oylamaya sunulmuş kabul edildi.

Milli Mücadele döneminde Ermeni mezalimi en fazla doğuda görüldü. Bölge halkı devlet yardımı görmeden yaralarını saramayacak durumda olduğu için Kars milletvekilleri bu konuyu meclise taşıdılar. 1 Aralık 1921 tarihinde Cavid Bey ve arkadaşlarının, Iğdır ve Sürmeli kazaları halkına yardım edilmesi hakkındaki suallerine, Sıhhiye Vekili Doktor Refik Bey, Iğdır ve Sürmeli kazalarına 1000 lira yardım yapacaklarını söyleyerek cevap verdi. Cavit Bey Iğdır ve Kulp Kazalarının Ermeni mezaliminden çok zarar gördüğünü, kurtuluştan sonra halkın bir kısmının geri döndüğünü izah etti. Bu arazinin Ermeni mezaliminden önce cennet gibi olduğunu şimdi ise bir harabeyi andırdığını vurguladı. Bu arazinin tekrar kalkınması için daha fazla yardıma ihtiyaç olduğunu söyledi. TBMM Reisi ise Sıhhiye Vekili Refik Bey'in söylediği yardımın yeterli olduğunu ifade etti.

23 Eylül 1920'de çıkarılan Tuz Kanunu'nun 1. Maddesinde değişiklik yapılarak tuz fiyatının üç kuruştan beş kuruşa çıkarılması teklif edildi. 18 Eylül 1921'de Tuz Kanunu ile ilgili görüşmeler esnasında İzmit Milletvekili Abdullah Efendi tuz fiyatlarına zam yapılmasının uygun olmadığını dile getirerek; "bugün tuz resmi üç kuruş olduğu halde ahali on beş kuruşa tuz alıyor, tuz resmi beş kuruşa çıkarsa kaçta satılacaktır." şeklinde konuştu. Konya Milletvekili Vehbi Efendi ise: "İki kuruş az bir şey ama köylülere yirmi beş kuruşa mal oluyor" diyerek yapılacak zammın uygun olmadığını söyledi. Cavit Bey ise bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etti: *Arkadaşlar! Tuz meselesini birkaç nokta-i nazardan düşünmek lazım. Fakir köylü et pahalıdır diye yiyemiyor. Akşamları bir tuzlu çorba yapıyordu. Tuz fiyatını da et fiyatına eriştireceğiz. Bu birincisi sonra ikincisi birçok kabile vardır. Mesela bizim daire-i intihabiye gibi Van, Bitlis, Kars, Bayezid gibi yerlerde bulunan kabileler birçok koyun beslerler. Bunlar koyunlarına behemehal tuz yedirmek mecburiyetindedir. Efendiler, tuz fiyatı üç kuruşa çıktıktan sonra tuz alıp hayvanlarına yedirmeyi azaltmışlardır. Yani üç kuruştan Hükümet tuz satamadı. Fiyatı yükselttik sarfiyat azaldı. Köylüler tuz alıp yediremiyor. Eğer tuz ucuz olursa kaçakçılık olmaz, hırsızlık olmaz, suiistimal olmaz. Binaenaleyh reddini teklif ederim.* Görüşmeler sonunda tuz fiyatlarının artması ile ilgili kanun teklifi reddedildi.

20 Şubat 1922'de Men'i Müskirat Kanununa göre suçlu bulunan bir vatandaşın affıyla ilgili kanunun görüşmeleri

sırasında Erzurum Milletvekili Salih Efendi suçu olmadığı halde nasıl ceza verildiği üzerinde durarak buna sebep olan memurların cezalandırılması gerektiğini öne sürdü. Müskirat Kanununa dayanarak verilen 750 lira cezanın kaldırılması konusunda Cavit Bey şunları söyledi: *Efendim, bendeniz meselenin şekli idarisi hakkında bir şey arz edeceğim: Bir kadın Men'i Müskirat Kanununa muhalif harekâtından dolayı mahkûm olmuş; suçu yoktur diyerek, affedilmiş. Pekâlâ... Fakat bu kadın aranmış, tutulmuş mahkemeye sevk edilmiş, mahkeme işgal edilmiş, hükmetmiş ve o hüküm meclise gelmiş ve Meclisin saatlerini de işgal etmiş. Buna sebebiyet veren memurlar hakkında hiçbir şey yapmıyorsunuz. Adliye Vekili Refik Bey'de buna sebep olan memurların takibe alındığını ifade etti.*

Melis'te 18 Nisan 1922'de Mükellefiyet-i Nakliye-yi Askeriye Kanunu görüşüldü. Bu kanunda özellikle savaş zamanında hükümetin aldığı nakliye borçlarının nasıl ödeneceği belirtildi. Bu kanunun on ikinci maddesi, *Bu kanun haricinde hiçbir kimse bedava nakliyat yapmaya mecbur tutulamaz. Aksi şekilde hareket edenler hakkında takibatı kanuniye uygulanacaktır.* şeklindeydi. Cavit Bey; "bu kanunda halkın nakliye araçlarına zorla el koymak isteyenlere verilecek ceza belirtilmiyor diyerek zor kullananların İstiklal Mahkemelerine verilmesini teklif etti ve kanunun on ikinci maddesi *Bu kanun haricinde hiçbir kimse zorla nakliyeye tabi tutulamaz. Aksi şekilde hareket edenler hakkında İstiklal Mahkemeleri tarafından takibatı kanuniye uygulanacaktır* şeklinde değiştirildi.

Devlet memurlarının gereğinden fazla olması ve devleti ekonomik olarak sıkıntıya sokmaları konusu 24 Nisan 1922'de Meclis'te gündeme geldi. Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey, devlet daireleri kadrolarının vekaletlere karşılık encümenler tarafından tespit edilmesine dair taktir sunarak Devlet teşkilat ve kadrolarının düzenlenmesini teklif etti. Ayrıca Hüseyin Bey, bazı kalıplaşmış olan uygulamalardan vazgeçilmesini dile getirdi. Bu konuda Cavit Bey söz alarak şunları söyledi: *Biz fazla memurlarla fazla masraflarla kendimizi görmeyerek akıntı içerisinde yuvarlanıyoruz. Herkes Büyük Millet Meclisi'nden ibret alsın. Büyük Millet Meclisi mektep kanepesi üzerinde oturuyor, tahta sıralar üzerinde oturuyor, bunlar kadife, yaldızlı koltuklar değil, cilalı değildir. Millet isterse bunu altın yaldızlarla yaldızlardı.* Bu konuşmanın ardından Cavit Bey, ülke nimetlerinin bilinçsizce kullanıldığını kükürtlü maden kömürü olduğu halde ormanların kesilip şimendiferlerde yakıldığını ifade ederken Türk Milletinin kabiliyetli olduğu halde bu yanlışların yapıldığını ifade ile *Zihnimizi iyi niyetimizi bu konularda harcayalım, tasarruf konusunda her fedakarlığı yapalım israftan kurtulalım* dedi. Meclis'te yapılan konuşmalarda ülkede her konuda israfın yapıldığını bu durumun ülke ekonomisini etkilediği konuşuldu. Görüşmeler sonunda alınacak önlemlerle israfın önüne geçilmesine karar verildi.

1 Temmuz 1922'de Meclis'te vergilerin toplanmasına dair kanun teklifi görüşüldü. Kanunun görüşüldüğü sırada Erzurum Milletvekili Nusret Bey'in Rusya zamanında "Elviye-i Selâse'nin bazı köylerinde beş yüz kişi vardı, bugün aynı köyde otuz kişi var. Beş yüz kişinin verdiği vergiyi otuz kişi verecek ve halk zor durumda kalacak" demesi üzerine Maliye Vekili Hasan Bey, "Otuz kişi varsa yüzde otuz vergi verecek... Şehirde oturup köyde ziraat yapanlar ise ziraatları miktarınca köy heyetinin belirlediği vergiyi verecekler" dedi. Aşar vergisi yerine Rus zamanında alınan maktu verginin alınmasının sebebini Gaziantep Milletvekili Ali Bey şöyle açıkladı: *Köylüleri inleten Aşar usulünün daha yeni anavatana katılmış olan Elviye-i Selâse'ye uygulanmasını müşkül gördük, Bu müşkilat sebebi ile bir iki sene bu verginin alınmamasını uygun gördük.* Vergilerin toplanması kanunuyla ilgili olarak Cavit Bey; üçüncü maddenin, "Maktu" ifadesinden sonra, "Vergilerin tarzı taksimi icabına göre tadil ve tashih olunur." şekline koyulmasını teklif etti. Fakat maddenin yeni şekli oylamaya sunulurken kabul edilmedi.

Cavit Erdel, TBMM'nde dönem içerisinde 3'ü gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde 30 konuşma yaptı. 2 soru önergesi, 4 kanun teklifi verdi. II. Dönemde milletvekili seçilmeyerek Ordu'daki görevine döndü. 4 Şubat 1926'da 7.Tümen

Komutanlığına atandı. 30 Ağustos 1927'de Mirlivalığa yükseltildi. 16. Tümen Komutanı oldu. 1 Ocak 1933'te Askerî Yargıtay Üyeliğine atandı. 5 Mart 1933'te vefat etti, İstanbul Feriköy Mezarlığında toprağa verildi. Evli, 2 çocuk babası idi. Almanca ve Fransızca biliyordu. Cavit Bey, İstiklâl Savaşı sırasında cephede yararlıkları dolayısıyla 21 Kasım 1923'te TBMM Genel Kurulunda yapılan törende Kırmızı-Yeşil şeritli İstiklâl Madalyası alan ilk 25 kişi arasındadır.

Arzu BOY

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30.10.0.0/210.430.16/1.

BCA, 30.10.0.0/210.430.16/2.

BCA, 30.10.0.0/210.430.16/4.

Resmi Yayınlar

TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, Devre 1, C. 2, 73. İnikat, 13 Eylül 1921, s.233.

TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, Devre 1, C. 2, 73. İnikat, 13 Eylül 1921, s.236.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C.12, 75. İnikat, 13 Eylül 1921, s.200.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C.12, 75. İnikat, 13 Eylül 1921, s.196.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C.14, 120. İnikat, 1 Aralık 1921, s.419.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C.14, 120. İnikat, 1 Aralık 1921, s.422.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C.12, 78. İnikat, 18 Eylül 1921, s.447.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C.19, 30. İnikat, 18 Nisan 1922, s.295.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C.19, 33. İnikat, 24 Nisan 1922, s.384.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C.19, 33. İnikat, 24 Nisan 1922, s.368.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C.21, 66. İnikat, 1 Temmuz 1922, s.182.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C.21, 66. İnikat, 1 Temmuz 1922, s.195.

ÖZTÜRK, Kâzım, **TBMM Albümü**, TBMM Basımevi, Ankara, 1973.

05/08/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cavit-erdal-1884-1933/?pdf=7267> adresinden erişilmiştir